

Да 125-годдзя з дня нараджэння Януша Корчака

Практык і рэфарматар выхавання

«Трудное это дело — родиться и научиться жить. Мне осталась задача куда легче — умереть... Я хотел бы умирать в полном сознании, сохраняя присутствие духа. Не знаю, что я сказал бы детям на прощание. Хотелось бы сказать многое, главное же — что они вольны сами избрать свой путь». Такі запіс у «Дзённіку» — кнізе ўспамінаў і разважанняў — Януш Корчак зрабіў 21 ліпеня 1942 г., напярэдадні свайго апошняга дня нараджэння. Прастата слоў, яснасць і спакой духу перед тварам надыходзячай смерці... У мінулым — 64 гады жыцця, з іх апошнія паўтара — за сценамі прыгаворанага да вымірання варшаўскага гета. І ў гэты дзень ён думаў пра галоўнае, чаму было прысвечана ўсё жыццё, — пра дзяцей. Тады ён яшчэ не мог ведаць, што ў апошніх двухсот яго выхаванцаў ніякага выбару ўжо не будзе: назаўтра з'явіцца загад аб «дэпартацыі» гета, і праз 15 дзён усе яны будуць атручаны ў газавых камерах лагера смерці Трэблінка II. Ён не мог ведаць і таго, што ў той дзень апошні выбар паміж жыццём і смерцю будзе толькі ў яго аднаго: разлічваючы выкарыстаць папулярнасць Корчака, гітлераўцы прапанавалі яму застацца жывым, але Януш адмовіўся зрабіць гэта. Раніцай 5 жніўня 1942 г. дзеці «Дома сірот» разам з выхавацелямі прайшлі праз Варшаву да вакзала адзіным строем. Януш Корчак узначаліў калону, трымаючы за рукі двух самых маленькіх.

З часу смерці Корчака прайшло 60 гадоў. І ўвесь час цікавасць да асобы і творчасці гэтага чалавека няўхільна расце. Яго спадчына набывае ўсё больш і больш прыхільнікаў як у самой Польшчы, так і за яе межамі. У 1978 г. у Варшаве было створана Міжнароднае тавырыства Корчака, якое сёння мае свае філіялы ў многіх краінах свету. Магчыма, гэтаму паспрыяў трагічны і разам з тым сімвалічны фінал яго жыцця. Аднак галоўная прычына незвычайнай цікавасці да спадчыны вучонага — у самой спадчыне. Адзін з вялікіх педагогаў XX ст. — Януш Корчак быў выдатным тэарэтыкам і практыкам выхавання, яго рэфарматарам. Ён адказаў на

найбольш значныя пытанні педагогікі, узнятыя эпохай.

Усім сваім жыццём і творчасцю Корчак сцвярджаў ідэалы гуманістычнай педагогікі, змагаўся супраць казённа-бюракратычнага аўтарытарнага падыходу да выхавання дзяцей. Асноўныя пункты педагогічнай канцэпцыі Корчака — гэта перакананасць у тым, што дзіця — адносна незалежная ад іншай волі асоба, што дзіцінства не падрыхтоўчы этап сапраўднага дарослага жыцця, а самастойны важны перыяд. Ён адстойваў ідэі паўнацэннасці дзіцяці як чалавека. Мэтай выхавання Корчак лічыў поўнае і гарманічнае развіццё дзіцяці, фарміраванне яго асобы ў адпаведнасці з ідэаламі дабрыні, прыгажосці і свабоды. Стрыжань яго выхаваўчай сістэмы — абуджэнне ў дзіцяці патрэбы да самапазнання, самаацэнкі, самакантролю і волі да самаўдасканалення. На працягу ўсіх гадоў сваёй урачэбнай і педагогічнай практыкі Корчак вывучаў псіхіку дзіцяці і імкнуўся стварыць сапраўды поўную навуку аб ім. Яго «Дом сірот» стаў своеасаблівай навукова-эксперыментальнай лабараторыяй, дзе ён мог рэалізоўваць свае педагогічныя ідэі. Выхаваўчая сістэма Корчака выкладзена ў яго галоўнай кнізе «Як любіць дзіця» і ў кнігах «Сучасная школа», «Школа жыцця», «Слава», «Выхаваўчыя моманты», «Правілы жыцця», «Жартаўлівая педагогіка» і інш. Пяру Януша Корчака належыць шмат цікавых мастацкіх твораў для дзяцей і пра дзяцей: «Кароль Мацюсь Першы», «Калі я зноў стану маленькім», «Добрыя людзі» і інш. Захаваўся «Дзённік» Корчака, які ён вёў у 1942 г. у гета

Януш Корчак

(надрукаваны ў 1958 г.). Педагагічныя працы і літаратурныя творы Януша Корчака вядомы ва ўсім свеце. Дзякуючы перакладам Я.Бяганскай і У.Васілевіча знаёмы яны і беларускаму чытачу.

Януш Корчак не адразу знайшоў сябе ў педагогіцы. Яго шлях да дзяцей займаў амаль паўтара дзесяцігоддзя. Генрых Гольдшміт (сапраўднае імя Корчака) нарадзіўся ў Варшаве. Яго бацька быў вядомым у горадзе юрыстам. Дзяцінства Генрыха праходзіла па звычайных канонах хатняга выхавання. Калі хлопчыку споўнілася адзінаццаць гадоў, раптоўна памёр бацька. Жылося цяжка, і Генрых пачаў зарабляць грошы рэпетытарствам, паспяхова сумяшчаючы працу з вучобай у рускай гімназіі. У 1898 г. ён паступіў на медыцынскі факультэт Варшаўскага ўніверсітэта, пасля заканчэння якога (у 1905 г.) працаваў педыятрам у Варшаве, выхавальнікам у дзіцячых летніх калоніях (уражанні адлюстраваны ў першых кнігах «Моські, Ёські і Срулі», «Юзькі, Яські і Франкі», якія былі падпісаны псеўданімам Януш Корчак).

У 1914 г. пачалася першая сусветная вайна, і Корчак на чатыры гады ператварыўся ў ардынатар палявога шпітала рускай арміі. Чатыры гады ваенных дарог — ад Усходняй Прусіі да Цярнопаля не прайшлі дарэмна. Нават у цяжкіх ваенных умовах ён працягваў працаваць як літаратар і педагог. Асноўны вынік франтавога часу — рукапіс галоўнай кнігі «Як любіць дзіця». У 1918 г. Корчак вярнуўся ў Варшаву і цалкам прысвяціў сябе літаратуры і педагогіч-

най дзейнасці. Ён кіраваў двума дзіцячымі прытулкамі — «Домам сірот» і «Нашым домам», выкладаў у Інстытуце спецыяльнай педагогікі, Свабодным польскім універсітэце, педагогічным вучылішчы, выступаў як эксперт у судзе па справах непаўналетніх, супрацоўнічаў з рознымі часопісамі, рэдагаваў дзіцячую газету «Малы агляд», выступаў з гутаркамі на радыё. Гэтай вялікай працы было аддадзена дваццаць гадоў жыцця, і на будучыню былі намечаны вялікія планы. Аднак пачалася яшчэ адна вайна — другая сусветная. Акупацыя Варшавы гітлераўцамі, спроба ў жудасных умовах коштам неверагодных намаганняў захаваць «Дом сірот», які з канца 1940 г. быў размешчаны на тэрыторыі гета, — змест апошніх трох гадоў жыцця Януша Корчака. Дарога смерці ў Трэблінцы называлася «Вуліцай у неба» — Хімельфартштрасе. Яна і стала апошнім шляхам вялікага педагога-гуманіста і яго выхаванцаў.

Януш Корчак пакінуў важную творчую спадчыну. Але галоўнае — ён пакінуў памяць аб сабе як аб чалавеку, які прызнаваўся: «Нікому не жадаю зла. Не умею. Не знаю, як это делается». Проста, а разам з тым непаўторна напісаў пра яго Ігар Неверлі: «Януш Корчак быў художніком і мысліцелем. Быў борцом. І быў чалавеком, богатым той необыкновенной человеческой добротой, что даже трудно желать, чтобы был лучше. Жил не для видимости, а с полным, достойным жизни содержанием и умер достойно, став легендой и зовом для живых»*.

Творы Я.Корчака

Педагогическое наследие / Я.Корчак; Сост. К.П.Чулкова; Пер. с пол. К.Э.Сенкевич; Авт. вступ. ст. и коммент. М.Н.Кузьмин. — М.: Педагогика, 1991. — 269 с.

Как любить детей / Януш Корчак; Пер. с пол. К.Сенкевич. — М.: Знание, 1991. — 191 с.

Воспитание личности: Кн. для учителя: Пер. с пол. /Корчак Януш; Сост., авт. вступ. ст. и коммент. В.Ф.Кочнов. — М.: Просвещение, 1992. — 287 с.

Кайтусь-чародей: Повесть-сказка /Корчак Януш; Пер. с пол. Л.Цывьяна; Худож. Г.Ясинский. — СПб.: Лицей, 1992. — 207 с.: ил.

Король Матиуш Первый; Король Матиуш на необитаемом острове; Педагогические повести: Пер. с пол. / Януш Корчак; Послесл. А.Шарова. — М.: Правда, 1989. — 479 с.: ил.

Кароль Мацюсь Першы. Кароль Мацюсь на бязлюдным востраве: Апovesці-казкі: Для мал. шк. узросту / Януш Корчак; Пер. з пол. Я.І.Бяганскай і У.А.Васілевіча; Маст. В.С.Сідарава. — Мн.: Юнацтва, 1998. — 462 с.: ил.

Маленький бизнесмен: Повесть / Януш Корчак; Пер. с пол. Н.Подольской. — М.: Худож. лит., 1992. — 190 с.: ил.

Аб жыцці і дзейнасці Я.Корчака

Кочнов В.Ф. Януш Корчак: Кн. для учителя / Василий Кочнов. — М.: Просвещение, 1991. — 190 с.: ил.

Памяти Корчака: Сб. ст. / Рос. о-во Я.Корчака, Пол. центр культуры в Москве; Отв. ред. О.Р.Медведева. — М., 1992. — 213 с.

К.Дз.Варанько,

галоўны бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Г.В.Брага,

вядучы бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

* Цыт. па: Кочнов В. Януш Корчак. — М., 1991. — С. 145.